

patirtį. Ši idėja irgi priskiriama minėtajam pedagogui, 1933 m. pateikusiam ir nagrinėjusiam veiksmo refleksiją (angl. *Reflection-on-action*), kurios esmė – racionalus atlikto veiksmo apmąstymas ir jo siejimas su kritiniu mąstymu.

Kita vertus, edukologai kritikuoja nevisiškai tobulas Dž. Diujo idėjas, nes pagal jas ugdomas mokinyms neįgyja sistemingo teorinio parengimo, tik sukaupia fragmentiškų teorinių žinių, susijusių su konkrečia praktinės veiklos sritimi. Kaip pabrėžia J. Vaitkevičius, harmoningo žmogaus (graikų idealo) jis neugdė ir net nekėlė tokio tikslo¹⁰⁰.

Kurios V. A. Lajaus idėjos apie mokymą(si) Jums patiko ir kodėl, o kurios nepatiko ir kodėl?

Kaip apibūdintumėte pragmatizmu grįstą mokymą(si)?

Kurios G. Keršenšteinerio idėjos apie mokymą(si) Jums patiko ir kodėl, o kurios nepatiko ir kodėl?

Kurios Dž. Diujo didaktinės idėjos yra aktualios šiandienos mokykloje ir kodėl?

	Užpildykite šią lentelę.		
		Mokymo(si) procese remsiuosi šiomis idėjomis	Nepritariu šioms idėjoms
	Vilhelmas Augustas Lajus		
	Georgas Keršenšteineris		
	Džonas Diujis		

1.3. Pagrindinės šiuolaikinės didaktikos kryptys

Mokymo(si) procesas – labai sudėtingas žmogaus veiklos aspektas. Didaktikos istorinė apžvalga rodo žmonijos pastangas ieškoti geriausių mokymo(si) idėjų. Kita vertus, negalima teigti, kad šiomis dienomis yra jau nuspręsta, koks mokymo(si) procesas yra sėkmingiausias. Net negalima teigti, kad yra rasta bendra, sutartinai geriausia mokymo(si) teorija. Mokymo(si) procesus tyrinėja įvairios teorijos, XXI a. grįžtama net prie kai kurių jau buvusių, iš naujo atgimstančių idėjų. G. Petty (2006) nurodo tris psichologijos mokyklas, darančias didžiausią įtaką šiuolaikinei didaktikai: kognityvizmą (G. Petty tikslina, kad tai konstruktyvizmas), biheviorizmą ir humanizmą¹⁰¹. A. Pollardas irgi laikosi panašios nuomonės ir pateikia tris didžiausių poveikį XX–XXI a. švietimo sistemai turėjusias mokymosi procesų teorijas:

¹⁰⁰ VAITKEVIČIUS, J. Istorinė (lyginamoji) didaktika, p. 74.

¹⁰¹ PETTY, G. Šiuolaikinis mokymas. Vilnius: Tyto Alba, 2006, p. 10.

- biheviorizmą;
- konstruktyvizmą;
- socialinį konstruktyvizmą¹⁰².

Šiame skyriuje aptariamas biheviorizmo, konstruktyvizmo, socialinio konstruktyvizmo ir humanizmo idėjų taikymas šiuolaikinėje didaktikoje (susistemintą informaciją žr. 3 priede). Tik susipažinus su pagrindinėmis šiuolaikinės didaktikos kryptimis, jų idėjomis, privalumais ir kritika, galima rinktis, kokį integruotą didaktinį modelį geriausia taikyti. Pasirinkimą lemia daugelis veiksnių: mokymo tikslas, mokinių amžius, mokymo forma ir kt.

1.3.1. Biheviorizmu grindžiama šiuolaikinė didaktika

Biheviorizmo šalininkai teigia, kad žinios yra objektyvios, sąlygiškai ne-kintančios, nepriklausančios nuo jas pažįstančiojo sąmonės. Jie nesidomi mokantis vykstančiais mąstymo procesais, bet tiria, kaip mokymąsi veikia mokytojo elgsena ir kiti išoriniai veiksniai. Biheviorizmo teorijos šalininkai daugiausia dėmesio skiria tam, ką žmogus daro ir kokios konkrečios aplinkybės verčia jį vienaip ar kitaip elgtis. Vadinasi, ir psichologai, ir pedagogai, siekdami paaiškinti žmogaus elgesį, stengiasi suprasti, ką reikėtų keisti artimiausioje žmogaus aplinkoje, kad pasikeistų probleminis jo elgesys¹⁰³.

„Pagrindinius biheviorizmo teiginius suformulavo Dž. Votsonas (1913), I. Pavlovas, B. Skinneris. JAV psichologas J. Votsonas (*J. Watson*, 1878–1958 m.) pirmasis prakalbo apie biheviorizmo sąvoką ir ją atitinkančius aspektus. Jo teigimu, reikia primygtinai įtikinėti psichologus atsisakyti nuorodų į vidines mintis, jausmus ir paskatas. Užmirškite protą, reikalavo J. Votsonas, psichologija turėtų tyrinėti, kaip organizmai reaguoja į aplinkos dirgiklius, todėl pagrindinis teorijos tikslas – numatyti ir kontroliuoti elgesį. Savistaba nėra jos svarbiausias metodas. Paprasčiau kalbant, psichologija turėtų būti objektyvus mokslas apie elgseną, o elgesys, anot mokslininko, – žmogaus reakcija į aplinkos dirgiklius. Jis teigė, kad žmonės ir gyvūnai elgesio išmoksta dėl sąlyginių refleksų susidarymo. Individas gauna iš aplinkos dirgiklį (*S* – stimulą) ir į jį atsako tam tikru veiksmu (*R* – reakcija). Čia žmogus yra labiausiai išsivystęs gyvūnas, kurio elgesys, nors ir sudėtingesnis, iš esmės beveik nesiskiria nuo kitų gyvūnų.“¹⁰⁴

A. Pollardas (2002) pabrėžia, kad iki septintojo dešimtmečio susiformavusios įvairios atmainos padarė didžiulę įtaką požiūriui į mokymą(si), kūrėsi mokslas apie mokymą¹⁰⁵.

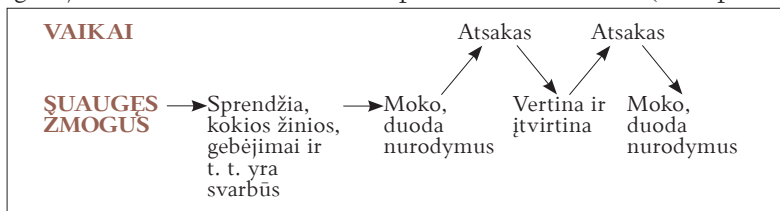
¹⁰² POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika. Vilnius: Garnelis, 2002, p. 146–150.

¹⁰³ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai, p. 15.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 15.

¹⁰⁵ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 147.

Mokytojas, kuris remiasi bihevioristinėmis idėjomis, turi daug dėmesio skirti mokiniui stebėti, mokymas suprantamas kaip pageidaujamo elgesio skatinimas ir nepageidaujamo slopinimas, dėl to svarbus mokinių elgesys, jų tarpusavio santykiai. Mokymo(si) organizavimą remiantis biheviorizmu galima vadinti vienakrypčiu, nes mokytojo funkcija yra dominuojanti, pernešygos sureikšminamos jo galios išmokyti, o mokinys suvokiamas tik kaip pasyvus gavėjas, kuris neatsako už tai, kaip mokosi ir išmoksta (žr. 2 paveikslą).

2 paveikslas. Bihevioristinis mokytojo ir mokinio funkcijų mokymo ir mokymosi procese modelis

Šaltinis: Pollard, 2002, p. 147

Remiantis biheviorizmu, galima nurodyti šias esmines didaktines nuostatas¹⁰⁶:

- mokytojas – svarbiausias mokymo proceso subjektas, atliekantis aktyvaus veikėjo funkciją;
- mokytojas turi logiškai, nuosekliai, linijiškai, didėjančio sudėtingumo tvarka perteikti sistemines žinias;
- mokytojas nustato žinių perdavimo tempą ir tvarką;
- mokinio mokymosi rezultatams labai svarbus mokytojo gebėjimas aiškinti;
- aiškiai nustatyti, kokius mokinio mokymo(si) rezultatus mokytojas vertins;
- klasėje svarbu užtikrinti tvarką ir kontroliuoti vaikus, nes jų pareiga – atidžiai klausytis;
- dominuoja aiškinamieji mokymo(si) metodai;
- mokiniai – tik pasyvūs informacijos gavėjai, neprisiimantys atsakomybės už tai, ko ir kaip mokosi.

Bihevioristinis požiūris į mokymo(si) procesą sulaukia nemažai kritikos, nes nuvertinama besimokančiojo funkcija ir atsakomybė, mokymo(si) proceso metu mokytojas yra aktyvus, o mokinys – pasyvus. G. Petty (2006)¹⁰⁷ mano, kad bihevioristai nepakankamai įvertino mokymo(si) proceso sudėtingumą ir atskleidė jį tik iš dalies. Kita vertus, G. Petty (2006), remdamasis savo patirtimi ir biheviorizmo teorija, pateikia tam tikrų nuostatų, kurios mokymo(si) proceso metu puikiai veikia¹⁰⁸:

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 146–148; KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai, p. 15–24; JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga. Kompetencijų ugdymas: metodinė svetainė. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/Moduliai/III_modulis/Skaitiniai/1_1_mokymosi_teorijos.pdf>.

¹⁰⁷ PETTY, G. Šiuolaikinis mokymas, p. 25.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 24–25.

- Mokinį už mokymąsi reikia **skatinti**. Pagyrimas ar kitoks mokinio skatinimas yra labai svarbus. Geri mokytojai supranta, kaip svarbu parinkti visiems mokiniams įveikiamas užduotis, kad šie sėkmingai jas atliktų. Didesnes, sudėtingesnes užduotis reikėtų padalyti į mažesnes, taip didėja mokinio galimybės teisingai jas atlikti, vadinasi, atsiranda ir daugiau galimybių mokinį paskatinti.
- Paskatinimas turėtų būti skiriamas kaip galima **greičiau** po tinkamo mokinio poelgio. Anot biheviorizmo šalininkų, jeigu paskatinimas uždeliamas, mokymasis vyksta lėčiau. Taigi mokinys, iš karto pagirtas už gerą darbą, daug labiau stengsis pasiekti gerų rezultatų nei tas, kuris paskatinamas tik po kurio laiko.
- Mokymasis vyksta laipsniškai, bet kai tas pats tikslo siekimo metodus nuolat **kartojamas**, išmokstama lengviau. Anot G. Petty (2006), jeigu mokiniui per pamoką nuolat nesiseka, jis pradeda nebesistengti. Šią mintį jis grindžia bihevioristų atliktu bandymu su katėmis – šios sugaišta šiek tiek laiko, kol randa išėjimą iš pailaus bandymų narvo, o keliskart į tą patį narvą patekusi katė vis greičiau randa išėjimą, taigi išmokimui sugaištas laikas ir pavykę bandymai pagreitina mokymąsi.
- Geriausiai atsimenama tai, kas buvo neseniai ir dažnai kartojosi. Pamokos pradžioje mokytojas turi įvardyti **svarbiausius dalykus**, o pabaigoje – pateikti santrauką. Aiškindamas temą, jis turėtų priminti mokinių seniau išmokus svarbiausius, su tema susijusius ir jau žinomus dalykus. G. Petty (2006) manymu, daugelis pedagogų nepaiso šių taisyklių, todėl silpnesniems mokiniams labai sunku atlikti sudėtingesnes užduotis, jie niekada nepatiria džiaugsmo dėl teisingo atsakymo. Vadinasi, kai kurie mokiniai pagiriami ar paskatinami gana retai arba niekada, jų pastangos neįvertinamos, todėl mažėja jų motyvacija mokytis.

Kokie mokymo(si) proceso požymiai būdingi biheviorizmui?

Kokios didaktinės biheviorizmu pagrįstos nuostatos atrodo svarbios ir kodėl?

Kokios didaktinės biheviorizmu pagrįstos nuostatos atrodo netinkamos ir kodėl?

Parenkite bihevioristinį mokytojo ir mokinio funkcijų mokymo ir mokymosi procese modelį.

Įsivaizduokite, kad turite organizuoti mokymo(si) procesą bendramoksliams ar kolegoms tema „X lietuviška šventė“. Nurodykite tam tikras gaires ir parašykite pasakojimą, kaip organizosite mokymo procesą remdamiesi biheviorizmu.

Užduotis

1.3.2. Konstruktyvizmu grindžiama šiuolaikinė didaktika

Pedagoginės psichologijos specialistai konstruktyvizmą neretai vadina asmenybės vystymosi per mokymo procesą teorija, nes žinios yra ne tik iš aplinkos gaunama informacija, o mokymuisi lemiamą įtaką daro mokinio išankstinės nuostatos ir įgyta patirtis. Remiantis konstruktyvizmu, mokymosi tikslas – ne tik perduoti informaciją ir ją gauti, bet ir skatinti pačių besimokančiųjų supratimą bei aktyvumą, išmokyti mokinius susivokti pasaulyje, kuriame jie gyvena, suprasti įvykių esmę, kolektyviai spręsti problemas. Konstruktyvizmo požiūriu, žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti, veikiau žinojimas iš dalies yra asmeniškasis (subjektyvus), o reikšmę konstruoja pats besimokantysis, remdamasis savo patirtimi.

„Pagrindinis šios teorijos autorius ir įgyvendintojas, intelekto vystymosi kūrėjas yra šveicarų psichologas ir pedagogas Žanas Pjažė (*Jean Piaget*, 1896–1980 m.), savo straipsniuose ir knygose aprašęs vaiko intelekto vystymosi raidą ir kaitos tendencijas. Pagrindiniai jo veikalai būtų „Vaiko kalba ir mąstymas“, „Vaiko sprendimai ir samprotavimai“, „Moraliniai vaiko sprendimai“ ir kt. Savo eksperimentinėje veikloje mokslininkas domisi, kada ir kaip vaikas pradeda suvokti dalykus iš kito žmogaus pozicijų, kada pradeda logiškai samprotauti, simboliškai mąstyti, kaip lavėja vaiko protas.“¹⁰⁹

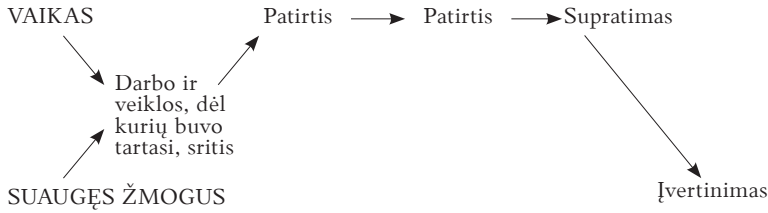
„Ž. Pjažė suvokia intelektą kaip prisitaikymo prie aplinkos būdą. Sąveikoje su aplinka žmogus susikuria daug įvairiausių aukšto abstrakcijos lygio elgesio schemų. Kiekviena nauja situacija sukelia žmogui atpažinimo ir elgsenos pasirinkimo sunkumų, t. y. prarandama pusiausvyra. Pažinimas vyksta siekiant atkurti suirusią pusiausvyrą tarp savęs ir aplinkos. Kai informacija neprieštarauja jau turimai, ji integruojama į jau turimą pažinimo struktūrą (vyksta asimiliacijos procesas). Kai informacija neatitinka turimos, ji priimama tik tada, kai pakeičiamos jau anksčiau susidarytos schemos (tai vadinama akomodacijos procesu). Žmogus nuolat patenka į naujas situacijas ir nuolat aktyviai konstruoja savo žinojimą. Mokymosi paskata laikoma aktyvi intelekto prigimtis, o ne išoriniai stimulai, kaip teigta bihevioristų.“¹¹⁰

Vienas iš svarbiausių konstruktyviojo mokymosi tikslų – įgytų žinių, gebėjimų ir įgūdžių taikymas naujoje situacijoje, t. y. perkėlimas. Mokymo proceso metu akcentuojama aktyvi besimokančiojo funkcija. Mokytojas turi taip organizuoti mokymo procesą, kad mokinys mokydamasis galėtų pritaikyti turimas žinias ir gebėjimus bei naują informaciją susietų su patirtimi (žr. 3 paveikslą). A. Pollardas pabrėžia (2002), kad patirties akcentavimas mokymo(si) proceso metu stipriai veikia mokinių motyvaciją, o esant tinkamoms aplinkybėms sudaromos ypač palankios sąlygos kūrybingumo raiškai¹¹¹.

¹⁰⁹ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai, p. 39.

¹¹⁰ JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga.

¹¹¹ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 150.

3 paveikslas. Konstruktyvistinis mokytojo ir mokinio funkcijų mokymo ir mokymosi procese modelis
Šaltinis: Pollard, 2002, p. 150

Mokymasis – aktyvi mokinio veikla, todėl mokymo proceso metu turėtų būti taikomi mokymo(si) metodai, nukreipti į mokinį, kad šis galėtų aktyviai veikti – diskutuoti, išbandyti, atrasti ir pan. Dėmesio centre yra vaikas, jo patirtis, veikla, interesai, motyvacija.

Remiantis konstruktyvizmu, galima nurodyti šias didaktines nuostatas¹¹²:

- **Mokymas(is) yra aktyvaus konstravimo procesas:** tai tik žinių ir įgūdžių perdavimas, o besimokantieji nėra vien pasyvūs „priėmėjai“, nes pats žmogus iš prigimties yra aktyvus, stengiasi susivokti ir veikti jį supančioje aplinkoje. Mokymasis – aktyvus supratimo, prasmų ir įgūdžių konstravimo procesas.
- **Mokantis įvykiai ir faktai interpretuojami individualiai.** Kiekvieno žmogaus konkretaus įvykio interpretavimo ir išraiškos priemonė (kalbinė, rašytinė arba vaizdinė) yra individuali, tačiau turėtų būti tam tikrų žinių struktūros arba supratimo apie konkretų įvykį sąsajų. Kai kurių konkrečių ženklų (pvz., šviesoforo spalvų, Omo dėsnio fizikoje ir pan.) reikšmės ir prasmės negali būti suprantamos individualiai.
- **Mokymasis yra gausėjančių žinių kūrimas.** Mokymasis visada yra pagrįstas jau turimomis žiniomis ir pažinimo struktūromis. Supratimas ugdomas egzistuojančią žinių struktūrą papildant nauja informacija. Šis procesas vadinamas **asimiliacija**: naują medžiagą besimokantysis integruoja į įsisavintąją, paskui, aktyviai dirbdamas, toliau konstruoja savo žinias.
- **Mokymas(is) grindžiamas bendradarbiavimu.** Socialinė sąveika skatina žinių konstravimo ir transformavimo procesą, kai besimokantieji bendradarbiaudami kuria naujas koncepcijas, įgyja naujų gebėjimų, – kuo daugiau bendrauji, tuo daugiau išmoksti.
- **Mokymas(is) yra savireguliacinis procesas.** Savireguliacijai būdinga tai, kad besimokantysis įgyja tam tikrų įgūdžių, leidžiančių jam pačiam sukurti savo mokymosi procesą, jam vadovauti ir jį kontroliuoti. Mokinys nori mokytis ir gali reflektuoti bei įver-

¹¹² TERESEVIČIENĖ, M.; OLDROYD, D.; GEDVILIENĖ, G. Suaugusiųjų mokymasis: andragogikos didaktikos pagrindai. Kaunas: VDU leidykla, 2004, p. 10–30.; POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 148–150.

tinti mokymosi procesą. Mokymasis neatsiejamas nuo nuolatinio savo veiklos vertinimo. Kai savireguliacija mokantis pasiekia gana aukštą lygį, besimokantiejiems vis rečiau prireikia įvairių instrukcijų ir nurodymų.

- **Mokymas(is) yra orientuotas į tikslą.** Mokymasis gali būti ir atsitiktinis, bet efektyvus ir prasmingas jis tampa tik tada, kai aiškiai suvokiamas mokymosi tikslas ir numatomas būdas jam pasiekti. Mokymosi tikslus nustato mokytojas arba patys besimokantieji.
- **Mokymas(is) yra susijęs su kontekstu ir aplinka.** Mokymasis vyksta socialinėje materialioje aplinkoje. Žinios yra dalyvavimo mokymo procese ir tam tikros veiklos rezultatas. Mokymasis tampa veiksmingesnis, kai jis nenutolęs nuo realaus gyvenimo, kuriame egzistuoja ir socialinis, ir fizinis komponentai.

 „Vadovaujantis konstrukcine žinojimo samprata pasakojamieji metodai darosi nepakankamai veiksmingi. Ypatingos reikšmės įgyja mokytojo gebėjimas atskleisti turimą mokinių supratimą ir juo remtis. Tai iliustruoja D. Ausubel suformuluota didaktinė maksima: „Jeigu visą mokymosi psichologiją turėčiau suformuluoti tik kaip vieną principą, jis būtų toks: išsiaiškinkite, ką vaikai žino, ir atitinkamai mokykite“. Viena vertus, kuo vaiko patyrimas įvairesnis ir turtingesnis, tuo jam lengviau mokytis naujų dalykų. Kita vertus, mokiniai turi išankstinių nuomonių, įsivaizdavimų, kurie yra klaidingi. Seniau manyta, kad mokant visa sena informacija bus „ištrinta“ ir jos vietą užims „teisinga“ informacija. Tačiau tyrimai rodo, kad pačių mokinių susidaryti įsitikinimai yra labai patvarūs ir juos labai sunku pakeisti. Taigi mokinys nėra „tuščias indas“, kurį reikia pripildyti (ši metafora dažnai vartojama tradiciniam požiūriui į mokymą nusakyti), bet aktyvus savo unikaliu patyrimu besiremiantis prasmės kūrėjas.“¹¹³

G. Petty (2006)¹¹⁴, remdamasis ilgalaikę darbo patirtimi (buvo daugiau nei 100 švietimo įstaigų konsultantas), pateikia mokytojo, dirbančio pagal konstruktyvizmo idėjas, taisykles:

- **Taiyk tokią mokymo strategiją, kad visi mokiniai kurtų prasmę arba konstruktus.** Mokiniai paprastai kuria prasmę ne pasyviai klausydamiesi mokytojo, bet aktyviai dalyvaudami pamokoje. Kai mokiniai aktyviai veikia, jiems tenka kurti ir taikyti pačių sukurtus konstruktus, kad žinotų, **ką** reikia daryti.
- **Tikrink ir taisyk.** Mokymasis – tai bandymų ir klydimų procesas, todėl reikėtų parengti tokias užduotis, kad mokiniai turėtų galimybę ir patys taisyti savo klaidas, ir mokytojas galėtų jas nurodyti. Aktyviai veikdami mokiniai dažniausiai parengia „produktą“, kuris turėtų būti taikomas kaip mokymosi klaidų nustatymo įrankis.

¹¹³ JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga.

¹¹⁴ PETTY, G. Šiuolaikinis mokymas, p. 23.

- **Mokinio veikla daug svarbesnė nei mokytojo.** Svarbiausia – mokymasis! Todėl ir švietimo inspektorių užduotis yra stebėti mokymąsi, o ne mokymą.
- **Mokytis turi būti smagu!** Smagiose užduotyse mokiniai mieliau dalyvaus, geriau sutelks dėmesį, bus ištvermingesni ir giliau mąstys.
- **Mokomės dirbdami.** Tai dažniausia taisyklė, kurios autorystė priskiriama J. Dewey'ui, kiek plačiau išdėsčiusiam minėtąsias taisykles.

Mokymo procesas, paremtas konstruktyvizmo idėjomis, sulaukia nemažai kritikos dėl sudėtingiau valdomo mokymo(si) proceso, nes ne visada vaikai nori klausinėti, tirti, aiškintis, atrasti. Mokytojas turi dirbti ypač kūrybingai, kad sugalvotų, parinktų ir tikslingai pritaikytų įvairius didaktinius žaidimus, praktinius eksperimentus, ypač kai pamoka trunka tik 45 minutes. Praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio pabaigoje ir aštuntajame dešimtmetyje Jungtinėje Karalystėje daugybė mokytojų stengėsi dirbti taikydami konstruktyvizmo (Ž. Pjažė) idėjas, ypač populiarios buvo integruotosios dienos – sudėtingas klasės veiklos organizavimo būdas, kai pasirinkus temą susiejami įvairūs mokomieji dalykai¹¹⁵ (žr. 4 priedą). Kita vertus, pastebėta, kad konstruktyvizmo idėjas veiksminga taikyti dirbant su jaunesnio amžiaus mokiniais, kai aiškiai matyti mokymo, vykstančio atsižvelgiant į vaiko interesus, patirtį ar polinkį žaisti, pranašumai¹¹⁶. Vis dėlto psichologai kritikuoja, kad Ž. Pjažė nepakankamai įvertino intelektualinius vaikų gebėjimus ir pernelyg sureikšmino paties žmogaus atradimus ir interesus, nepaisė socialinio mokymosi konteksto. Mokiniui mokymo(si) proceso metu suteikiama daug teisių ir atsakomybės, jam priskiriama aktyvaus, savarankiško, galinčio pasirinkti veiklą, jos tempą ir vertinimą asmens funkcija. Bet ar visada ir kiekvienas mokinys tam yra pasirengęs? B. Bitinas (2013)¹¹⁷, tyrinėjęs ugdymo procesą, įvairias ugdymo idėjas ir paradigmas, pabrėžia, kad ugdymo ir mokymo(si) procesas turėtų būti valdomas. Pasirinkus mokymą(si) pagal konstruktyvizmo idėjas, kyla reali grėsmė (ypač nepatyrusiam mokytojui) nepakankamai veiksmingai organizuoti mokymo(si) procesą. Kita svarbi kritinė pastaba – pernelyg nuvertinamos mokytojų ir kitų specialistų galimybės kompetentingai padėti vaikui mokytis¹¹⁸.

Nors ir kritikuotas, konstruktyvizmas (Ž. Pjažė idėjos) padarė didžiulę įtaką mokymo(si) procesui, mokymo(si) teorijai, o pedagogams ir psichologams suteikė naujų galimybių. Daugelis pedagogų pasirinktas

¹¹⁵ Integruotoji diena (tarpdalykinis ugdymo metodas) – pasirinkus temą, susiejami įvairūs mokomieji dalykai (populiari iki 1988 m.). Teminis mokymas(is) – mokytojai galėjo laisvai rinktis savo ugdymo turinį neperžengdami ugdymo programos turinio ribų. Pagal mokymosi temą buvo susiejama kuo daugiau mokomųjų dalykų. Didžiausias šios sistemos pranašumas – tarpdalykinis jos pobūdis, dėl kurio mokymas buvo „sąsajus“ ir mokiniai galėjo įsitikinti mokomuosius dalykus esant susijusius tarpusavyje. Holistiniu požiūriu tai sudarė sąlygas išsamiesiems tyrimams.

¹¹⁶ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 149.

¹¹⁷ BITINAS, B. Rinktiniai edukologiniai raštai. T. 1, p. 149–155.

¹¹⁸ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 149.

konstruktyvizmo idėjas taiko savo darbe ieškodami, kaip sudominti vaikus, padėti jiems mokytis ir pasiekti puikių mokymo(si) rezultatų. Konstruktyvus požiūris į mokymą (mokymąsi) vertina ankstesniojo asmeninio patyrimo reikšmę konstruojant žinias ir taikant jas naujomis aplinkybėmis. Taigi „edukacinės paradigmos kaitoje mokymas(-is) tampa paties individo konstrukcine veikla, kurioje mąstymo būdą turi atrasti kiekvienas asmeniškai“¹¹⁹.

1.3.2.1. Konstrukcionizmo idėjų taikymas šiuolaikinėje mokykloje

S. Papertas (*Seymour Papert*) rėmėsi šveicarų psichologo Ž. Pjažė idėja, kad vaikai interpretuoja informaciją taikydami savo jau turimas žinias ir patirtį, ir siūlė konstruktyvistinės teorijos atšaką – konstrukcionizmą. Svarbiausia konstrukcionizmo idėja – mokymasis yra ne pasyvus žinių perteikimas, o aktyvus įgūdžių konstravimo procesas, ankstesniųjų ir naujų įgūdžių bei žinių susiejimas¹²⁰.

S. Papertas, žymus dirbtinio intelekto pradininkas, siekdamas švietimo pertvarkų, rėmėsi Ž. Pjažė idėjomis, jomis vadovavosi mokymo(si) proceso metu ir išvelgė kompiuterio pritaikymą gerinant žmogaus mąstyseną, darbą, mokymąsi, bendravimą. Ž. Pjažė idėja, kad vaikai interpretuoja informaciją remdamiesi savo jau turimomis žiniomis ir patirtimi, paskatino S. Papertą pasiūlyti konstrukcionizmą kaip vieną iš konstruktyvistinės teorijos atšakų.

„Ugdymo procesą galima ir reikia organizuoti remiantis mokinių veikla, atitinkančia konkretų amžių, poreikius, jau turimas žinias, įgytus įgūdžius. Mokymasis geriausiai vyksta tada, kai vaikas pats aktyviai kuria išorinio pasaulio objektus, anot S. Paperto, veikia mikropasaulyuose. Visą laiką ieškoma geriausių metodologinių būdų, padėsiančių mokiniams įgyti programavimo įgūdžių, realizuoti savo kūrybines idėjas kompiuteriu. Vienas svarbesnių darbo kompiuteriu aspektų, ypač kuriant ir vykdančias programas, yra galimybė tuojau pat išvysti kompiuterio reakciją, kitaip tariant, įsitikinti, kad vaikas valdo kompiuterį, o ne atvirkščiai. <...> Žinios – tai tik viena pažinimo dalių, tikras supratimas ateina per praktinio darbo patirtį.“ *Papert, 1995, p. 29. Iš: Kubilinskienė, Brazdžionis, 2016*¹²¹.

Konstrukcionizmo koncepcija: mokymasis yra ne pasyvus žinių perteikimas, o aktyvus įgūdžių konstravimo procesas, ankstesniųjų ir naujų įgūdžių bei žinių susiejimas, mokymasis konstruojant objektus, pavyzdžiui, lego robotus. Šių robotų konstravimo rinkiniai ne tik padeda formuoti įgūdžius remiantis asmenine patirtimi, į mokymąsi įtraukiant pojūčius ir pan., bet ir skatina planuoti, kontroliuoti mokymosi procesą, bendrauti ir bendradarbiauti su aplinkiniais.

¹¹⁹ GEDVILIENĖ, G.; KANKEVIČIENĖ, L. Informacinės visuomenės technologijos ir jų kaita švietimo sistemoje. Kaunas: Versus aureus, 2014, p. 14.

¹²⁰ KUBILINSKIENĖ, S.; BRAZDŽIONIS, Ž. Robotikos technologijomis grįstas STEM mokymosi gerosios praktikos vadovas. Vilnius: Robotikos akademija, 2016, p. 8.

¹²¹ *Ibid.*, p. 8–9.

Lego mokymo sistema sukurta apie 1980 m., siekiant pasiūlyti vaikams įdomios veiklos, smagių edukacinių sprendimų. 2016 m. duomenimis, lego mokymo sistemos idėjomis vadovaujasi daugiau nei 60 pasaulio šalių.

Kokie mokymo(si) proceso požymiai būdingi konstruktyvizmui?

Kokios konstruktyvizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo svarbios, kodėl?

Kokios konstruktyvizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo netinkamos, kodėl?

Parenkite konstruktyvistinį mokytojo ir mokinio funkcijų, atliekamų mokymo ir mokymosi procese, modelį.

Įsivaizduokite, kad turite organizuoti mokymo(si) procesą bendramokslams ar kolegoms tema „X lietuviška šventė“. Nurodykite tam tikras gaires ir parašykite pasakojimą, kaip remdamiesi konstruktyvizmu organizuosite mokymo procesą.

Užduotis

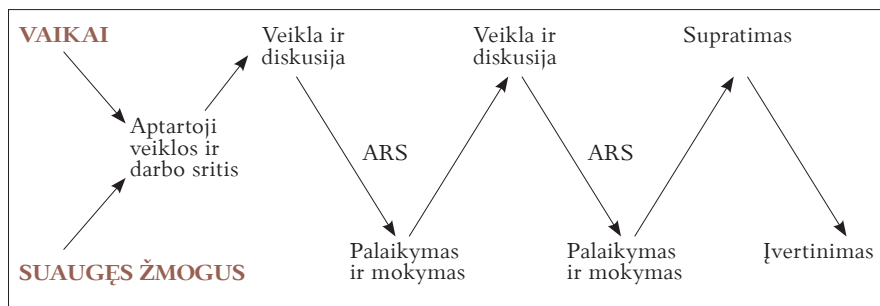
1.3.3. Socialiniu konstruktyvizmu grindžiama šiuolaikinė didaktika

Nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio pradžios ėmė stiprėti socialinio konstruktyvizmo¹²² idėjų įtaka švietimui. A. Pollardo (2002) manymu, susidomėjimas šia teorija ir jos įtaka didėjo dėl to, kad šis požiūris akivaizdžiai apima ir mokinių poreikį konstruoti prasmingą supratimą, ir paties mokymo vertę¹²³. Remiantis socialinio konstruktyvizmo teorija, pabrėžiančia kultūros ir konteksto reikšmę socialiniams procesams suvokti, aktyviai konstruojamos žinios kaip socialiniame ir kultūriniame kontekste vykstančio bendradarbiavimo, diskusijų, interaktyvių procesų metu sudaromų susitarimų rezultatas. Tad bet koks pažinimas, žinios ir pati realybė yra bendros žmonių socialinės veiklos rezultatas, kuriamas ir perkuriamas žmonėms vykdant bendrą veiklą. Mokymas(is) vyksta specifiniame kontekste, kuriam būdingos tam tikros fizinės, emocinės, socialinės ir kultūrinės bei istorinės sąlygos, ir yra to konteksto lemiamas. Mokymas ir mokymasis visada yra kontekstuali ir daugiausia kalbėjimu grįsta praktika¹²⁴. Remiantis socialinio konstruktyvizmo teorija, mokytojui ypač svarbu metodiškai ir kūrybingai taikyti aiškinamuosius mokymo(si) metodus. Informacijos suvokimas, mokinio mąstymas ir kalbėjimas priklauso nuo jo patirties, supančios kultūros, socializacijos ir mokytojo gebėjimo aiškinti, metodiškai mokyti. Idėjos, kalba ir informacija, įgyta sąveikaujant su kitais asmenimis, kelia iššūkių, aktyvina mąstymą arba jį varžo. Aptarimas, aiškinimas ir diskusijos yra svarbiausia mokymo(si) proceso veikla (žr. 4 paveikslą).

¹²² Kituose šaltiniuose dar gali būti vadinama socialiniu pažinimu.

¹²³ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 152.

¹²⁴ JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga.

4 paveikslas. Socialinis konstruktyvistinis mokytojo ir mokinio funkcijų mokymo ir mokymosi proceso metu modelis

Šaltinis: Pollard, 2002, p. 152

Pastaba: ARS (pagal L. S. Vygotskį) – artimiausios raidos sritis – skirtumas tarp vaiko esamo raidos lygio (problemų sprendimas) ir potencialaus raidos lygio (problemų sprendimas vadovaujant ugdytojui ar vaikui bendradarbiaujant su pažengusiais, gabesniais bendraamžiais).

Socialinio konstruktyvizmo idėjas plėtojo rusų psichologas L. S. Vygotskis (1896–1934 m.), sukūręs mokinių *sociokultūrinę psichologinių procesų teoriją*, kurią paskelbė XX a. 3-iajame dešimtmetyje. Kita vertus, tik tada, kai jo darbai buvo išversti į anglų kalbą, kilo susidomėjimas ir mokslo diskusijos, kaip šias idėjas pritaikyti švietimui.

L. S. Vygotskis skyrė du protinės veiklos lygmenis: žemesnįjį ir aukštesnįjį. Žemesniojo lygmens funkcijos – reaktyvus dėmesys ir sensomotorinis mąstymas – yra įgimtos ir paveldimos, o aukštesniosios mąstymo funkcijos yra socialinės kilmės, jos kuriamos žmogaus istorinės ir kultūrinės raidos metu, dalyvaujant socialinėje sąveikoje.

Anot L. S. Vygotskio, suaugusieji turi skatinti vaiko smalsumą, kurdami turiningą aplinką ir specialiai jį lavindami, nes tik taip galima paspartinti vaiko pažintinę raidą. Vienas iš svarbiausių vaiko vystymosi veiksnų yra socialinė aplinka, nes vaikas mokosi iš aplinkinių ir savo socialinio pasaulio – visų jo sąvokų, minčių, teiginių, mokėjimų ir nuostatų šaltinio. Būtent socialinis pasaulis lemia, į kokį stimulą vaikas reaguos. Nuo mažens stebint suaugusiųjų su daiktais atliekamus veiksmus, vystosi vaiko socialinės reakcijos, perimama patirtis. Nuo suaugusiųjų ir vaiko tarpusavio santykių kokybės priklauso ir vaiko psichika.

Svarbu mokyti vaiką ne to, ką jis jau moka daryti savarankiškai, o to, ko jis dar nemoka, bet gali padaryti bendradarbiaudamas su suaugusiuoju. Vaiko pažintinei raidai svarbi jo vidinė kalba, kuri padeda formuoti mintis. Vaikų *žaidimai* – ypač svarbi ugdymo priemonė, nes daro didelę įtaką vaiko psichikos raidai ir yra glaudžiai susijusi su simboliniu mąstymu. Žaidime glūdi visi įgūdžiai ir gebėjimai, reikalingi tolesniam vaiko gyvenimui¹²⁵.

Remiantis L. S. Vygotskiu, socialinė aplinka lemia nuostatas, įsitikinimus ir mąstymą. Mokymo(si) metu svarbi ir individualių poreikių, asmeninės patirties plėtra aktyviojo darbinėje ir (ar) socialiai prasmingoje veikloje. Šių principų taikymo aktualumą pagrindžia L. S. Vygotskio teorija, kad vaikai patys aktyviai konstruoja žinias, o ne pasy-

¹²⁵ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai.

viai atkartoja tai, kas jiems pateikiama, tačiau žinios yra ne tiek naujai sukonstruotos, kiek perkonstruotos, perkurtos. Svarbu vaiką skatinti mąstyti, nes mąstant vyksta kokybiniai pasikeitimai. Vadinasi, svarbu mokyti(s) apgalvotais žingsneliais, kuriuos turi žengti pats vaikas. L. S. Vygotskis manė, kad mokytojai turėtų pateikti tokias užduotis, kurios būtų šiek tiek sudėtingesnės už tas, kurias vaikas gali atlikti pats, be niekieno pagalbos, taip pat kad mokymosi proceso metu grįžtamasis ryšys atlieka vidinės kontrolės funkciją. Šis ryšys gali būti vidinis ir išorinis. Vidinis grįžtamasis ryšys turi įtakos sprendimams, o išorinis – būdingas kalbant ir rašant. L. S. Vygotskis (1982 m.) analizavo, kaip vertybės, tikėjimas, papročiai ir kultūros bei socialinės grupės įgūdžiai daro įtaką vaikų raidai, be to, pagrindė mintį, kad gana svarbus yra vaikų ir labiau patyrusių visuomenės narių dialogas¹²⁶.

„Palanki mokymuisi aplinka, anot L. Vygotskio, yra tokia, kurioje mokymas aplenkia vaiko raidą. Geriausiai tai iliustruoja jo sukurta „artimiausios raidos srities“ samprata. Artimiausioji raidos sritis suprantama kaip skirtumas tarp esamo vaiko raidos lygio, kurį nurodo problemos, kurias jis gali spręsti savarankiškai, ir potencialaus raidos lygio, kurį nusako problemų sprendimas vadovaujant suaugusiajam ar vaikui bendradarbiaujant su gabesniais bendramžiais. Jei parama tinkama ir prasminga, tada vaiko supratimas gali išsiplėsti ir gerokai pranokti tai, ką jis būtų pasiekęs vien savo jėgomis. Taigi mokymas naudingas tada, kai jis aplenkia natūralią vaiko raidą, kai mokymas atitinka labiau potencialius nei realius pasiekimus. Taip stiprėja ir vaiko galios.“¹²⁷

Remiantis socialiniu konstruktyvizmu, galima paminėti šias didaktines nuostatas¹²⁸:

- mokytojas turi kurti palankią ugdymo aplinką, kuri mokymo(si) proceso metu yra ypač svarbi;
- mokytojas yra reflektuojantis tarpininkas, padedantis vaikui ir jį pamokantis;
- aiškinant temą mokytojui svarbu remtis savo dėstomo dalyko žiniomis, klasės supratimo lygiu ir mokinių tikslais, kad būtų įmanoma skatinti juos mąstyti;
- mokytojas mokymą turi sieti su kultūriniu ir konceptualiuoju vaikų supratimu;
- aiškinimas, diskusija ir mokytojo kalba – viena iš svarbiausių mokymo(si) proceso priemonių;
- grupinis darbas, mokinių mokymasis tarpusavyje užsiimant bendra, tikslinga veikla – svarbi pagalba vaikui mokytis;
- mokinys gali mokytis (ugdytis) tik pats, tačiau mokytojas gali daryti netiesioginį poveikį keisdamas socialinę aplinką (šiai mo-

¹²⁶ ВYGOTСКИЙ, Л. С. Мышление и речь. Москва: Наука, 1982, p. 10–35.

¹²⁷ JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga.

¹²⁸ POLLARD, A. Refleksyvusis mokymas, p. 151–152; JARIENĖ, R. Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga; ВYGOTСКИЙ, Л. С. Мышление и речь, p. 10–35.

kytojo funkcijai atskleisti L. S. Vygotskis pateikia vaizdų sodininko ir mokytojo veiklos panašumo pavyzdį. Būtų neprotinga, jei sodininkas, norėdamas padaryti poveikį augalui, imtų jį rauti iš žemės. Vadinasi, ir mokytojas, darydamas tiesioginį poveikį, prieštarautų pačiai ugdymo prigimčiai. Kita vertus, sodininkas gali skatinti augalą augti šildydamas aplinkos orą, reguliuodamas drėgmę, keisdamas greta esančių augalų išsidėstymą, tręšdamas ir t. t., o mokytojas irgi gali kurti mokymui(si) palankią aplinką;

- svarbu sudaryti sąlygas vaikams dalyvauti bendruomenės veikloje, kad jie perimtų kultūrinį palikimą, mokytųsi kultūriškai priimtinų mąstymo ir kalbėjimo būdų.

Nors L. S. Vygotskio idėjomis labai domimasi, pripažįstamas didžiulis jo indėlis į psichologijos ir pedagogikos mokslą, vis dėlto jis kritikuojamas dėl pernelyg sureikšmintų mokytojo galių (pedagogas tampa beveik visagalis), taip pat dėl pernelyg optimistinio požiūrio į ugdymą ir nepakankamo dėmesio individualioms vaiko savybėms¹²⁹.

Kokie mokymo(si) proceso požymiai nurodomi remiantis socialiniu konstruktyvizmu?

Kokios socialiniu konstruktyvizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo svarbios ir kodėl?

Kokios socialiniu konstruktyvizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo netinkamos ir kodėl?

Sukurkite mokytojo ir mokinio funkcijų, atliekamų mokymo ir mokymosi metu, socialinį konstruktyvistinį modelį.

Įsivaizduokite, kad Jūs turite organizuoti mokymo(si) procesą bendramoksliams ar kolegoms tema „X lietuviška šventė“. Nurodykite tam tikras gaires, aprašykite, kaip remdamiesi socialiniu konstruktyvizmu organizuosite mokymo(si) procesą.

1.3.4. Humanistinėmis idėjomis grindžiama šiuolaikinė didaktika

Humanistinės pedagogikos idėjos paplito Lietuvos mokyklose, nes šaliai atgavus nepriklausomybę nuo klasikinio ugdymo paradigmos pereita prie laisvojo ugdymo. Humanistinės psichologijos pradininkai – amerikiečiai A. Maslovas (*Maslow*, 1908–1970 m.) ir K. Rodžersas (*Rogers*, 1902–1987 m.). A. Maslovas pagrindė humanistinio ugdymo idėjas, o K. Rodžersas – į asmenybę orientuotą psichoterapiją.

Mokymo(si) procesą grindžiant humanizmo principu svarbiausia padėti mokiniams suvokti savo poreikius ir taip skatinti ugdytinio asmenybės

¹²⁹ ALIFANOVIENTĖ, D.; KEPALAITĖ, A. Žmogaus aukštųjų psichinių funkcijų formavimosi analizė L. Vygotskio kultūrinės–istorinės koncepcijos kontekste. *Specialusis ugdymas*, 1(18), 2008, p. 29.

tapsmą ir sklaidą. Pagal A. Maslovą, svarbiausias yra savirealizacijos, savitualizacijos siekis. Mokytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, turi būti „<...> nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti“¹³⁰.

K. Rodžersas pasiūlė vadinamąjį nedirektyvųjį mokymą – kai mokymas orientuojamas į mokinį, o ne į žinių, gebėjimų, įgūdžių įgijimą ar išmokimą. Mokymas(is) turėtų būti nukreiptas į mokinio tikslų siekimą. Mokytojai turi tik padėti vaikui atsiskleisti, suteikti galimybę jam pačiam pasirinkti tikslus, o ne primesti savo nuomonę ar liepti ką nors daryti. Tik taip „vaikas pradeda giliau suvokti savąjį AŠ ir palaipsniui pats savarankiškai susikuria ir išsiugdo savo tikslus ir užduotis, kurie jam būtų priimtini ir nekeltų grėsmės aplinkiniams, nepadarytų žalos“¹³¹. Humanistų manymu, jausmai ir asmenybės raida yra didžiausia vertybė, tačiau mokykla ir visuomenė į tai neatsižvelgia. Mokytojai ir mokyklos turėtų patenkinti kiekvieno besimokančiojo poreikius, netgi suteikti galimybių mokiniui užsiimti tuo, kas jam įdomiausia ar puikiai sekasi – tik taip sudaromos palankios sąlygos tobulėti. Svarbiausia mokytojo pareiga – padėti mokiniui pažinti save ir savo poreikius, apsispręsti, išsiugdyti atsakingumą, nes mokymo(si) vadovu tampa pats mokinyš¹³².

K. Rodžerso humanistinės mokyklos koncepcija ir svarbiausi humanistinio ugdymo principai:

- „Mokiniai turi pasirinkti, ko jie mokysis. Niekas iš tiesų negalima išmokyti, jei tai neatitinka kokių nors poreikių, norų, nepatenkina smalsumo ir neatitinka svajonių. Visa kita, kas išmokstama, labai greitai užmirštama.
- Mokyklos, ypač jaunesniųjų vaikų, turi išleisti mokinius, kurie norėtų toliau mokytis ir žinotų, kaip mokytis. Mokyklos užduotis – norą mokytis paversti aiškiu tikslu. Čia turėtų būti atskirti beprasmis mechaninis mokymasis nuo būtino mechaninio mokymosi.
- Vienintelis reikšmingas vertinimas yra savęs vertinimas. Kiti vertinimai (pažymiai, pažangumo kortelės) trukdo mokymuisi.
- Jausmai taip pat turi būti mokymosi dalis. Mokyklose ugdymas turi būti ne vien tik naujų žinių perteikimas, bet ir pastangos, kad mokinyš suvoktų tų žinių ir mokėjimų prasmę sau asmeniškai.
- Lengviausia, prasmingiausia ir efektyviausia yra mokytis toje aplinkoje, kur mokinyš nejaučia baimės. Kai vaikus gąsdina mokytojas, klasė, mokykla, jie negali gerai mokytis, blogai prisitaiko prie aplinkos, nebenori nieko daryti, nepanaudoja galimybių.“¹³³

„Nors kartais psichologo siūlomos idėjos atrodydavo sudėtingai įgyvendinamos (ypač humanistinės mokyklos kūrimas), tačiau jas pritaikęs savo praktikoje“¹³⁴,

¹³⁰ BITINAS, B. Rinktiniai edukologiniai raštai. T. 1, p. 195.

¹³¹ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai.

¹³² PETTY, G. Šiuolaikinis mokymas, p. 26.

¹³³ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai.

¹³⁴ Sukūrė naują požiūrį į asmenybės ugdymą, psichoterapijoje taikė naujoviškus, į klientą nukreiptus psichologinio konsultavimo metodus.

„Rodžersas pasiekė stulbinamų rezultatų: Belfaste, Šiaurinėje Airijoje, jis sutaikė vietinius katalikus ir protestantus, Pietų Afrikoje – juodaodžius ir baltuosius, JAV – sveikatos apsaugos paslaugų teikėjus ir vartotojus. Už šią veiklą 1987 m. jis netgi buvo apdovanotas Nobelio taikos premija.“¹³⁵

B. Bitinas (2013)¹³⁶ susistemino, kas svarbu mokytojui, kuris ugdymo proceso metu remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis:

- siekti nuoširdaus bendravimo su mokiniu;
- padėti mokiniui suvokti savo poreikius, problemas, saviugdos tikslus ir transformuoti juos į veiklos motyvus;
- kartu su mokiniais planuoti mokymo(si) procesą, kad pajustų atsakomybę už šią veiklą ir jos rezultatus;
- išmokyti mokinio neįmanoma, galima tik padėti jam mokytis;
- mokiniai patys pakankamai gerai išmoksta tik jų poreikius atitinkančią medžiagą;
- apie mokymosi rezultatus visų pirma sprendžia pats mokinis;
- mokytojo uždavinys vertinant – išmokyti moksleivius adekvačiai vertinti save;
- mokymo(si) proceso metu moksleiviai turi iš pradžių suvokti žinių bei jų įsisavinimo svarbą ir tik paskui susieti jas su konkrečiu mokymosi turiniu;
- tinkamiausi yra tie mokymo metodai, kurie padeda mokiniams ugdyti savęs pažinimą ir savarankiškumą;
- taikyti mokymo(si) strategijas, kurios ugdo mokinių kūrybingumą, gebėjimą spręsti problemas;
- sukurti ramią, nekonfliktišką, visapusiškai saugią ugdymo(si) aplinką;
- būtini tvirti mokyklos ir socialinės aplinkos ryšiai;
- būtinas ugdytojų ir ugdytinių bendradarbiavimas, dalyvavimas valdant mokyklą, socialinė integracija, ugdytinių savidrausmė, mokymasis naudotis laisve, savarankiškumo, gyvenimo galių įtvirtinimas.

G. Petty (2006)¹³⁷, remdamasis humanistinės mokyklos siekiais – patenkinti mokinių emocinius poreikius ir ugdyti asmenybę, pagal humanistinę psichologiją skyrė keturis „nepaprastai svarbius“ mokymo(si) principus ir pateikė rekomendacijų, kaip juos taikyti. Kita vertus, jis pabrėžė, kad aktualiausia minėtųjų principus taikyti šviečiant suaugusiuosius, įvairiuose kursuose ar papildomai ugdant.

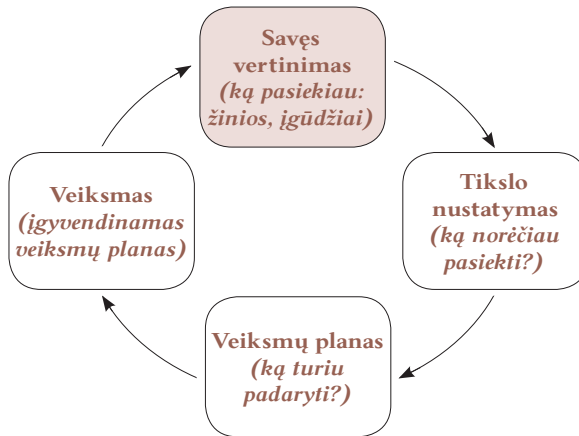
1. Mokiniai turėtų patys sau vadovauti. Mokytojas neturėtų skirti pernelyg daug dėmesio mokinių lankomumui ir mokymo(si) planui. Jei mokytojas (dėl įvairių priežasčių) negali leisti mokiniams patiems nu-

¹³⁵ KEREVIČIENĖ, J. Pedagoginės psichologijos užrašai, p. 138.

¹³⁶ BITINAS, B. Rinktiniai edukologiniai raštai. T. 1, p. 195–198.

¹³⁷ PETTY, G. Šiuolaikinis mokymas, p. 26–28.

spręsti, ko jie nori mokytis, o ko ne, gali duoti tokias užduotis, kad kiekvienas pasirinktų sau mielesnę veiklą ar metodą. Vadinasi, mokytojas turi būti kūrybingas ir parengti įvairių užduočių, pritaiktų skirtingų poreikių mokiniams, kuriems skiriamos užduotys, neatsižvelgiant į dalyko turinį, turėtų skatinti jų saviraišką, suteikti laisvės vaizduotei. G. Petty (2006) pateikia keturis esminius paties mokinio vadovaujamo mokymosi ciklo žingsnius (žr. 5 paveikslą).

5 paveikslas. Paties mokinio vadovaujamo mokymosi ciklas

Šaltinis: Petty, 2006, p. 28

2. Mokiniai turėtų būti patys atsakingi už savo mokymąsi. Jei mokiniai patys pasirenka mokymosi tikslus, būdą bei turinį, jie turi prisiimti ir atsakomybę už savo mokymosi rezultatus. Mokinys turi atlikti aktyvius, atsakingo mokymosi proceso dalyvio funkciją, o mokytojas – konsultanto. Jei mokytojas padeda per daug vadovauti, mokiniui atsiranda tam tikras priklausomybės jausmas ir jis praranda iniciatyvą bei motyvaciją. Mokiniui susidūrus su problema mokytojas neturėtų skubėti pateikti atsakymų ar rekomendacijų, o turėtų skatinti mokinį mąstyti, pavyzdžiui: „Tai ką ketini daryti?“, „Kaip manai, kur slypi problema?“, „O kaip tikiesi ją išspręsti?“

3. Savęs vertinimas yra svarbesnis nei mokytojo įvertinimas. Humanistai mokinio savęs vertinimo svarbą aiškina tuo, kad didėja mokinio pasitikėjimas savimi ir išsiugdomas gebėjimas judėti tinkama linkme, skatinama prisiimti atsakomybę už savo paties tobulėjimą. „Manoma, kad įvairūs kontroliniai darbai skatina ne tikrą mokymąsi ir asmens vystymąsi, o tik kalimą ir mokymąsi vien dėl pažymio. Mokytojo įvertinimai taip pat kuria sąlygas atsirasti baimei, žeminimui ir mokinio savigarbos mažėjimui. Mokiniai niekad nesijaus atsakingi už mokymąsi, jei nebus išmokyti kritiškai žvelgti į savo veiklą.“¹³⁸ Humanistinės nuostatos taikantis mokytojas kartais gali suteikti mokiniui galimybę pirmiausia pačiam įvertinti savo atliktas užduotis ir tik šiam įvertinimui neatitikus tikrovės pateikti savąjį.

¹³⁸ Ibid., p. 27–28.

4. Kuo mažiau mokinys bijos, tuo noriau, veiksmingiau ir lengviau mokysis. Remiantis humanistine nuostata, mokymo(si) procesas sėkmingas būna tik tada, kai mokinys turi aiškų mokymosi tikslą, motyvaciją ir nesudaromos sąlygos kilti nerimui ar baimei. Pavyzdžiui, reikėtų kviesti mokinių atsakinėti ne tada, kai to nori mokytojas, o kai mokinys pats yra pasirengęs; jei jis dar nevertas gero pažymio, geriau leisti jam pasitaisyti.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje dominavusią klasikinę ugdymo paradigmą ėmė keisti humanistinė ugdymo paradigma. 1988 m. buvo aptarta tautinės mokyklos koncepcija (paskelbta 1988 m. gruodžio 8 d.), kuri nustatė naują humanizmo idėjomis paremtą mokyklos uždavinį – atsigręžti į žmogų kaip absoliučią vertybę, puoselėti jo fizinę ir psichinę prigimtį, sudaryti sąlygas atsiskleisti individualybei, pažadinti siekį per saviauklą ir savikūrą tapti asmenybe. 1992 m. ši koncepcija buvo paskelbta Lietuvos švietimo koncepcija. Daugelis Lietuvos edukologų įvardija, kad Lietuvos švietimas nuo 1990–1992 m. orientuojasi į laisvojo ugdymo paradigmos humanistinę koncepciją kaip švietimo reformos pamatinę ašį, ir nurodo keturis esminius švietimo principus:

1. Humaniškumas: nelygstamo asmens vertingumo, jo pasirinkimo laisvės ir atsakomybės teigimas.

2. Demokratiškumas: mokymasis ir gebėjimas grįsti gyvenimą išsąmonintomis demokratijos vertybėmis; švietimo demokratinių santykių kūrimas ir laikymasis; visuotinis švietimo prieinamumas; doros kaip būtinio demokratijos pagrindo pripažinimas.

3. Nacionalumas: įsipareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpinimasis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Lietuvos švietimas saugo ir plėtoja nacionalinių mažumų patirtimi papildytą krašto kultūrą.

4. Atsinaujinimas: atvirumas kaitai ir kritiškas naujovių priėmimas, išlaikant universalias dorovės normas ir nacionalumo branduolį¹³⁹.

Humanistinės švietimo idėjos pateikiamos ir kituose Lietuvos švietimo teisės aktuose. Pavyzdžiui, „Geros mokyklos koncepcijos“ 7 punkte įvardijama, kas yra gera mokykla: „<...> pamatinėmis humanistinėmis vertybėmis ugdymą grindžianti, prasmės, atradimų ir asmens ugdymo(si) sėkmės siekianti mokykla, kuri savo veikloje vadovaujasi mokyklos bendruomenės susitarimais ir mokymusi.¹⁴⁰“

Geros mokyklos koncepcijos (2015 m.) 13.4 punkte įvardyti ugdymo požymiai:

„Ugdymas (mokymas): paremiantis ugdymąsi (mokymąsi). Jį apibūdina šie bruožai: tikslingas (ugdymo tikslų ir būdų parinkimas, ugdymo planavimas, pagrįsti mokinių pažinimu, ugdymosi stebėjimu, apmąstymu, vertinimu);

¹³⁹ Lietuvos švietimo koncepcija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 3.

¹⁴⁰ Geros mokyklos koncepcija. TAR. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7f919a1e1be>>.

įvairus įvairiems (atsižvelgiant į mokymosi poreikių, pasirinkimų, galimybių, stilių skirtumus ir pasiūlantį įvairias bei tinkamas mokymosi tempo, būdų, technikų galimybes); lankstus (taikantis įvairius ugdymo plano sudarymo, mokinių grupavimo, laiko ir mokyklos erdvių bei kitų išteklių panaudojimo modelius); partneriškas.

Geroje mokykloje ugdymas (mokymas) nėra savitiksliis – jis padeda mokiniui ugdytis įvairias jam ir visuomenei svarbias kompetencijas, moko lankstumo kintant aplinkai bei gebėjimo susidoroti su iššūkiais, skatina savarankiškai kelti klausimus ir mąstyti. Daug dėmesio skiriama mokymui(si) mokytis – rasti, atsirinkti, įprasinti žinojimą. Mokymas(is) yra partneriškas – mokytojas yra mokinio pagalbininkas tyrinėjant pasaulį, mokymosi partneris, tačiau ir autoritetas tose srityse, kuriose mokiniui nepakanka patirties ar išminties. Mokoma(si) pagal individualius poreikius ir pasirinkimus, pagrįstus asmenine patirtimi, siekiais, prasmės suvokimu. Pamokų tipai, struktūra, scenarijai gali būti labai skirtingi, įvairiai ir lanksčiai organizuojamas mokymo(si) laikas (sujungtos pamokos, teminės ar keliems dalykams skirtos savaitės ir kt.). Mokymo(si) šaltiniai įvairūs, įtraukiantys, tikslingi, nebijoma naudoti įvairias ir netradicines priemones.¹⁴¹

Humanistinės idėjos, atsižvelgiant į įvairių šalių ypatumus ir nusistovėjusias praktikas, skirtingu lygmeniu yra integruotos į jų švietimo sistemą. Minėtųjų idėjų kritikai pabrėžia, kad vykstant mokymo(si) procesui sunku išvengti stresinių situacijų, o atsisakius kiekybinio ir nuolatinio asmens pasiekimų vertinimo gali kilti daugybė problemų dėl skirtingos mokinių motyvacijos, socializacijos ir kitų priežasčių. Humanistinių idėjų transformaciją į neigiamą pusę išsamiai yra aprašęs vienas iš žymiausių Lietuvos pedagogų profesorius B. Bitinas:

„Viena iš svarbių humanistinės pedagogikos idėjų yra *atviros* mokyklos samprata. Visų pirma pabrėžiama, kad atvira mokykla atlieka daug funkcijų: mokykla yra atviras langas į gyvenimą, pasaulį, kultūrą, gamtą, socialinę tikrovę, kitus žmones ir pan. Vadinasi, mokykla visais atžvilgiais yra atvira visuomenei (visų pirma – ugdytinių tėvams): skirtingoms ideologijoms, įvairiems įsitikinimams, įvairiems ugdytinių susivienijimams, jų dialogui, tarpasmeniniam bendravimui; ji yra atvira, kai sudarinėja ugdymo turinį, parenka ugdymo metodus, vertina ugdymo rezultatus, organizuoja ugdytinių laisvalaikį, parenka pedagogus bei kitus darbuotojus ir pan. Mokykla atvira ir kaip materialinis objektas: ji atlieka klubo funkcijas, teikia šeimai vaikų priežiūros paslaugas, yra sportinės veiklos centras.

Atviros mokyklos samprata kartkartėmis įgyja labai radikalią raišką. Pavyzdžiui, JAV, Vokietijoje ir kitose šalyse propaguojamas *mokyklos be sienų* modelis, kuriuo neigiamas mokymas klasėje, mokymo procesas perkeliamas į įstaigas, įmones ir organizacijas, jį įgyvendina televizija, kompiuterių tinklai ir kitos komunikacijos priemonės. Į mokyklą moksleiviai renkasi tam, kad galėtų aptarti savarankišką darbą *komunikacinėse grupėse*, o mokytojas tik koordinuoja moksleivių veiklą, tačiau jos nekontroliuoja ir nevertina išmokymo rezultatų. Tokia ugdymo sociume sistema visų pirma vertinga ugdytiniais, nelinkusiems į akademinį lavinimąsi: skatina

¹⁴¹ *Ibidem.*

paauglių socializaciją, padeda įgyvendinti jų socialinio gynimo uždavinį, ugdo gebėjimą įsilieti į praktinę veiklą.

Kita ugdymo kryptis, vadinamoji *antipedagogika*, bando teoriškai pagrįsti ugdymo radikalios pertvarkos būtinybę. Ji vadovaujasi vaikystės autonomiškumo postulatu: vaikai turi teisių ne mažiau negu suaugusieji: jie gali atsiskirti nuo tėvų ir globėjų, rinktis mokymo instituciją, lavinimo turinį bei formą, turėti nuosavybę ir seksualinio gyvenimo laisvę. Vaiko teisės – ne privilegija, o būtina laisvos asmenybės formavimosi sąlyga. Suaugusiųjų ir vaikų sąveika grindžiama visišku lygiateisiškumu, realizuojama įtikinėjimu per dialogą. Tik tokiomis sąlygomis įveikiamas kartų atotrūkis – tėvų ir vaikų konfliktas, kuris šiuolaikinės civilizacijos sąlygomis atrodo neišvengiamas. Šių dienų ugdymas yra traumuojanči ugdytinių gyvenimo kontrolės sistema, kurią reikia keisti nauja, orientuota į ugdytinio prigimtinių galių plėtotę, jo saviraišką.¹⁴²

Kokie nurodomi humanizmu pagrįsto mokymo(si) proceso požymiai?

Kokios humanizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo svarbios ir kodėl?

Kokios humanizmu pagrįstos didaktinės nuostatos atrodo netinkamos ir kodėl?

Sukurkite humanistinį mokytojo ir mokinio funkcijų, atliekamų mokymo ir mokymosi metu, modelį.

Įsivaizduokite, kad turite organizuoti mokymo(si) procesą bendramoksliams ar kolegoms tema „X lietuviška šventė“. Nurodykite tam tikras gaires, aprašykite, kaip remdamiesi socialiniu konstruktyvizmu organizuosite mokymo procesą.

Įrašykite teiginių apie šiuolaikinės didaktikos mokymo(si) teorijas ir filosofines kryptis.

Mokymo(si) teorija, filosofinė kryptis	Mokymo(si) proceso ypatumai	Asmeninės pastabos ir komentarai
Bihevioristinė		
Konstruktyvizmo		
Socialinio konstruktyvizmo		
Humanizmo		

¹⁴² BITINAS, B. Rinkiniai edukologiniai raštai. T. 1, p. 197.